

Viggo Nedergård
stud.scient.pol.

VIDENSKABSTEORI - et forsøg på en introduktion

Videnskabsteori er ikke en velafgrænset og veletableret akademisk disciplin. Tværtimod. Det er betegnelsen for den paraply, hvorunder man har samlet en lang række problemstillinger, som udsprang af den diskussion om samfundsvidenskabernes status, der har været i gang siden midten af 60'erne.

Videnskabsteorien repræsenterer heller ikke noget fundamentalt nyt i samfundsvidenskabernes refleksion om sig selv. For der har naturligvis altid foregået en debat om samfundsvidenskabelig metode, d.v.s. en debat om hvilke kriterier, der skal være opfyldt for at en påstand kan accepteres som "videnskabelig". Denne debats enkelte problemstillinger er hovedsagelig knyttet til en ret så formel-logisk opdeling af forskningsprocessen i forskellige faser.

En af svaghederne ved den hidtidige metodediskussion har været dens tilbøjelighed til at udarte til gold formalisme. Det skyldes blandt mange andre omstændigheder, at fagfilosoffer og andre teoretikere før de går i gang med at filosofere over en disciplins problemer ofte kun har læst de metodiske indledninger til standardværkerne inden for faget. Det kan man egentlig ikke klandre dem for, thi der er jo naturlige grænser for, hvor meget et enkelt menneske kan overkomme. Men fremgangsmåden kan let føre til fejlslutninger, fordi disse metodiske indledninger næsten altid er efterrationaliseringer, der søger at rede forskningsprocessens langt mere sammenfiltrede problemer ud.

Her har den videnskabsteoretiske diskussion et fortrin frem for den gammelkendte debat i og med, at problemerne i højere grad artikuleres med udgangspunkt i de enkelte fags substans og af fagets egne udøvere. Fagfilosofisk assistance er stadig velkommen, men filosofierne får ikke lov at bestemme samtaleemnerne så enerådende som hidtil.

Videnskabsteoriens vigtigste fortjeneste er, at den har tilført diskussionen større bredde og dybde. Man interesserer sig også for de problemer, der ligger både før og efter selve forskningsprocessen.

Hvis det videnskabelige miljø betragtes som et subsystem i selve det samfund, der udforskes, giver det anledning til at spørge, i hvor høj grad bindingen mellem forskermiljø og samfund virker hæmmende for en uvildig undersøgelse af samfundet. Eller sagt på en anden måde: påvirker en videnskabsmands samfundsmæssige socialisering kun hans valg af forskningsemne eller slår socialiseringsprocessen også igennem i begrebsdannelse, dataudvælgelse, opstilling af hypoteser og alle de andre led i forskningsprocessen? Hvis man er af den opfattelse, at det videnskabelige miljøes socialisering påvirker forskningsprocessen, bliver opgaven at fastslå, hvordan det sker, og i hvilken retning forskningsresultaterne forvrides. Det ses, at ved behandling af disse problemer, der ligger forud for forskningsprocessen, som denne er blevet opfattet i den traditionelle metodedebat, er det ikke længere muligt at opretholde skellet mellem videnskabsfilosofi og videnssociologi. Hvor stor plads, der tilkendes videnssociologien vil være stærkt afhængig af det erkendelsesteoretiske standpunkt, der indtages - en passant skal det lige bemærkes, at hvis diskussionen omkring positivismen kunne drejes i erkendelsesteoretisk retning kunne en del af skældsordene nok afløses af fornuftig omtanke.

Også på et andet område søger videnskabsteorien at udvide diskussionsfeltet. Det drejer sig om forskningsresultaternes indvirkning på samfundet efter selve forskningsprocessens afslutning. Dette område er yderst sparsomt behandlet i dette nummer af POLITICA, men det er til gengæld det tema, der i avispolemikker har sat lidenskaberne mest i kog - forskning for "folket" eller for "profitten"? Disse avispolemikker har i øvrigt været ført på et beskæmmende lavt niveau, bl.a. fordi de universitetslærere i seniorklassen, der har været flittigst med pennen, ikke har evnet eller villet sætte sig ind i de synspunkter, der er fremsat af de mest vel-

artikulerede repræsentanter for den "kritiske" videnskabs-teori. Hvis de havde gjort det, var resultatet blevet en seriøs diskussion og måske velargumenterede tilbagevisninger af det nye. I stedet har vi fået de mange forsøg på at nedgøre opfattelser, fremsat af studenter, der sidder som deres "fjender" i universiteternes styrelsesorganer. Det tragikomiske er, at disse studenter efter bedste - eller måske fattig - evne har importeret og udvandet netop de ideer, der burde være et af elementerne i den savnede videnskabsteoretiske diskussion. Som det er nu, er sagen trådt i baggrunden og de hadske personangreb i forgrunden.

Hvis man sammenfattende skal karakterisere forskellen mellem den traditionelle videnskabelige selvrefleksion og videnskabsteorien - med fare for at gøre dem begge til fugleskræmsler - kan man sige, at videnskaben traditionelt har opfattet sig som mere eller mindre fritsvævende over de plumrede samfundsvande. Heroverfor hævder videnskabsteorien, at videnskab og samfund er uløseligt forbundne og spørger så, hvilke konsekvenser det får for den videnskabelige aktivitet. Af denne hoveduooverensstemmelse kan mange af de specielle stridspunkter afledes.

Dette nummers forside - af den spanske tegner Jaume Perich - viser én af to ting: enten en "videnskabsteoretiker" der ikke har kontakt med den videnskab, han teoretiserer over, eller en "fagmand", der ikke gider beskæftige sig med videnskabsteori.